

"MİLLİ BİR ROMANTİK" HAYDAR ALİYEV'İN KÜLTÜR ADAMI OLARAK PORTESİ

Tarih, küçük dedikoduların, büyük çekişmelerin ve basit tipolojilerin arasından sıyrılarak harikulade işlere imza atan seçkin mimarları yazıyor. Çoğu zaman bir insanı değerlendirirken herkesin gördüğü veya görmek istediği yanlarını öne çıkarırız. Sanatkârsa, sanatındaki başarıları, sesi, polemikleri, kavgaları daha çok konuşulur. Politikacıysa, siyasi dehası, kavgası, galibiyet veya mağlubiyeti, siyasi başarıları anlatılır da anlatılır. İyi ama bu zihni bir körelme değil midir?

Tarihe geçmiş öncü bir insanın iç dünyası, hayalleri, duyguları, yaşadığı iç istihale, kalbinin derinliklerinde kopan deruni fırtınalar, uğradığı türlü türlü hayal kırıklıkları ve bunları nasıl aştığı hususları merak konusu olamaz mı? Yaşadığı dönemin şartları göz önünde tutularak, "eseri" ve "tesiri" neden görmezden gelinir? Bir kimse sadece mesleğiyle veya meşgul olduğu işiyle mi değerlendirilebilir? Biz, parçaları birleştirmeden bütünü nasıl görebiliriz?

Başka bir cepheden sorayım: Bir devletin kurucu mimarı olan büyük bir ruh, sadece politik hayatıyla anlatılabilir mi? İnsanı tanımanın ne kadar güç bir mesele olduğunu tahmin edebilirsiniz, üstelik insanın, zamana ve şartlara göre değişen yanları da bulunuyor. Sıradan bir insanı bile yeteri kadar kavrayamazken, onun geçirdiği değişimleri anlamlandıramazken büyük ruhları anlamının zor olduğunu da biliyorum. Yalnız büyük ruhların ayırıcı vasıflarını, onların farklılıklarını ve aykırı yönlerini, zamana göre değişen yanlarını keşfetmek de zor.

Azerbaycan milli kültürüne hizmet etmiş büyük adamlardan biri de kuşkusuz Haydar Aliyev'di, çağdaş Azerbaycan'ın karizmatik milli lideri, siyasi dehası ve zekâsıyla olağanüstü bir politikacıydı. Haydar Aliyev için, Azerbaycan'ın siyasi bağımsızlığı kadar "kültürel bağımsızlığı" da son derece önemliydi. Asrın Anlaşmasını imzalayan, Azerbaycan'ı dünyayla entegre eden, olağanüstü siyasi ferasetiyle iç ve dış çekişmelerden Azerbaycan'ı koruyan Haydar Aliyev, köşeye sıkışmış, daralmış ruhların sığındığı marjinal bir muhalefet diline teslim olmamış bir zekâydı.

Samet Vurgun'un "Azerbaycan" şiirini duygulanarak ve samimiyetle okuyan karizmatik lider, Azerbaycan için yaşamış ve Azerbaycan'ın yaşaması uğruna ölmüştü. Bu şüphesiz ki, onun halkına ve ülkesine olan sonsuz aşkını gösteriyordu.

Herhangi bir hesaplaşma duygusuna kendisini kaptırmadan, fikirlerin dünyasına süratle intikal eden entelektüel zihni, onu Azerbaycan tarihine, medeniyet problemlerine, diline ve sanatına yönelik düşünme evresini dönüştürmüştür. Maruz kaldığı problemleri krize dönüştürmeden, bunu yeni bir imkân telakki ederek, ufukları kuşatmak, herkesin küçük düşündüğü zamanda büyük olana talip olmak... Takıntısız yaşamak değil de nedir bu sizce?

Şartların üzerinde düşünmek, problemleri krize dönüştürmeden, yeni hamlelerle yeni kanallar açmak gibi bir hal... Bu ruhun büyüklüğünün bir sonucu değil midir?

Çünkü onlar sızlanmaya, şikâyeteye vakit bulamadıkları gibi, kendilerine bu türden insani melekeleri yakıştıramazlar.

Haydar Aliyev kimdir diye sorulduğunda verebileceğim en iyi cevap, kanaatimce "Haydar Aliyev Azerbaycan"dır. Çünkü tarihin ve insanlığın maruz kaldığı derin sarsıntılar karşısında çözülmemek, Azerbaycan'ın geleceğinden daima emin bulunmak gibi bir haldi onun tutumu. Azerbaycan'ın ihtiyaç duyduğu yeni terkiplere ulaşan Haydar Aliyev, inşa ederken yorgunluk nedir bilmeden, tarihin yeniden imarı karşısında da, "bu iş burada bitti" demeyerek yola devam iç sezgisıyla tutunmuş avangart biriydi.

1969 yılında Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Birinci sekreteri seçildiği zaman, hem kendisinin hem de Azerbaycan'ın kaderini değiştireceğini kanaatimce o gün biliyordu. Büyük ruhlar, zor zamanlarda, şartların ve imkânların elverişsiz olduğu muhitlerde bizzat kendilerine inanırlar ve iç dünyalarından aldıkları yüksek dinamizmle istikbali kurmaktan imtina etmezler. Yalnızdırlar, çevresinde sözde kalabalıklar vardır, fakat buna rağmen iç istihalelerini bozmadan ufukları kuşatmak gibi büyük idealleri vardır.

İşte Haydar Aliyev, 1969 yılı gibi Sovyet İmparatorluğu'nun en çetin zamanında Azerbaycan medeniyetinin yaratıcı dünyası, Şuşa'ya sahip çıkarken görüyoruz. Şuşa'nın dönüşümünün bu tarihten sonra ansızın parlak bir değişimle taçlandığı görülüyor. Aslında şehrin mimarı Haydar Aliyev'in entelektüel sermayesinin ne kadar zengin ve seçkin olduğunu göstermiyor mu?

Sovyet İmparatorluğu'nun yönetici sınıflarına rağmen Şuşa'yı bir plan ve programa göre imar ettirmesi, Azerbaycan'ın kültür adamlarına sahip çıkması, onun büyük dünyasının işaretleri değil de nedir? Bir insanı tanımının en kolay yolu, zor zamanlarda gösterdiği feraset ve dirayettir. Haydar Aliyev, Sovyet İmparatorluğunun en çetin zamanlarında Azerbaycan medeniyetine sahip çıkmış, büyük bir titizlikle ve dikkatle adım atmış, her türlü belayı göze alarak ülkesinin menfaatlerini savunmuş biriydi. Dikkat ediniz, zor zamanlarda kalabalıkların sesi pek çıkmaz, ancak tarihe meydan okuyan cesur adamların haklı ve gür sesi duyulur. İşte Haydar Aliyev, tarihin ve talihin kendisine bahşettiği en çetin zamanlarda Azerbaycan medeniyetinin sesi olmuş milli bir romantikti.

Molla Penah Vâkıf Anıtı ile Üzeyir Hacıbeyli ve Bülbül'ün ev müzeleri açtırması, 1977'de ise Şuşa

Kalesi'nin içindeki bölgeyi tarihi sit alanı olarak korumaya aldırması ise, onun tarihe ve kültüre nasıl baktığının en önemli işaret taşlarıdır. Üstelik Doğumunun 100. yılında, yani 1982 yılında Hüseyin Cavid'in naşını uzak Sibiry'a'dan getirip memleketi Nahçıvan'a nakletmesi ise olağanüstü bir hamle ve Sovyet Rusya imparatorluğuna tarihi bir cevaptır.

İbrahim Halil Han'ın başveziri olan ve devlet işlerinde aktif rol oynayan Molla Penah Vâkif matematik, astronomi, mimarlığın yanı sıra şiir ve müzikle de ilgilenmişti. Vâkif, oryantal nazım biçimlerine hâkimdi ve şiirleri anlaşılması güç olan tasavvufi sembollerden uzaktı. Lirik şair pedagojik yetenekleri sayesinde şehir halkının saygısını kazandırınca İbrahim Halil Han, hanlığın dış politikasını kendisine emanet etmişti. Tarihi Şuşa'nın yapımında aktif olarak yer alan Vâkif'in Azerbaycan ve Şuşa'nın tarihi açısından önemini fark eden Haydar Aliyev'in 1982'de Anıt Mezar yaptırması hiç şüphesiz iki büyük ruhun, iki büyük kurucunun bütünleşmesinden ileri gelmektedir.

Şuşa'yı beş defa ziyaret ettim, ilk ziyaretimde en çok etkilendiğim Molla Penah Vâkif Anıtı'nı gördüğüm zaman olmuştu. Korkunç Ermeni vandalizminin ve canavar

bir medeniyetin mensuplarının Molla Penah Vâkıf Anıtı'nı parçalamaları yüreğimi paramparça etmişti. Şuşa'yı ikinci ziyaretimde gördüğüm manzara ise beni olağanüstü etkilemişti. Gördüğüm manzara şuydu: 1982'de Molla Penah Vâkıf Anıtı'nı büyük bir coşkuyla açan milli romantik lider Haydar Aliyev'in gülen yüzü, işgal sonrasında yok edilen mazlum Molla Penah Vâkıf Anıtı ve azat edilen hür Şuşa'da, Sayın Cumhurbaşkanımız İlham Aliyev'in yeniden yaptırdığı Molla Penah Vâkıf Anıtı... Bu üç fotoğrafı aynı karede görünce dizlerim yükümü taşıyamamış, oraya yığılıp kalmıştım.

Haydar Aliyev'in, Üzeyir Hacıbeyli ve Bülbül'ün ev müzeleri yaptırması dikkat çekicidir, çünkü onun tarih perspektifini ve gelecek vizyonunun en somut göstergesidir.

"Milletlerin kriz dönemlerinde tarihî, siyasî, içtimai buhranların sevkıyla doğan ve milletlerin dilde, kültür, sanat ve edebiyatta kendilerine gelmelerini, bir milletin tarihte ve coğrafyada vücûda getirdiği büyük eserlerin farkına varmasını" sağlayan büyük ruhlar, aslında milli romantiklerdir. Bana göre Haydar Aliyev de, "milli romantik" bir liderdi. Azerbaycan'ın siyasi bağımsızlığını nasıl sağladıysa ve Azerbaycan medeniyetinin, dilinin, tarihinin bağımsızlığına da o derecede ehemmiyet vermiş, çok

zor dönemlerde Azerbaycan medeniyetinin yarattığı eserlerin farkına varılmasını sağlamış bir milli romantikti.

"Küçeler su serpmişem" mahnısını okurken kendinden geçmiş hali, iç istihalesi ve entelektüel krizi, onun Azerbaycan'ı nasıl sevdiğinin çok açık bir delilidir.

Haydar Aliyev, sanatın, edebiyatın, medeniyetin yüksek tesirinin farkındaydı ve Azerbaycan medeniyetini, tarihini ve dilini korumak, yaşatmak amacıyla olağanüstü bir çaba göstermişti. Azerbaycan sanatçılarına yüksek destek veren, eser üretmeleri için teşvik eden, yaşayanlara değer verdiği kadar dünyasını değiştirenlere de sahip çıkan Haydar Aliyev, Azerbaycan'ın milli romantiklerinden biriydi.

Haydar Aliyev'in 1960'lardan itibaren Azerbaycan tarihiyle meşgul olduğu anlaşılıyor, peki onu kültür tarihine yönelten neydi? Kanaatimce, Azerbaycan tarihine ve kültürüyle ilgilenmeye sevk eden en önemli husus, Azerbaycan medeniyetinin her halükarda yaşamasını milli güvenlik meselesi telakki etmiş, milli kültürün bağımsızlığına önem vermişti.

Kuşkusuz Haydar Aliyev, sadece Azerbaycan'ın tarihinde büyük rol oynamış bir devlet adamı değildi, bunun yanında özellikle Türkiye ile geliştirdiği dikkatli ve özenli bir diplomasiyle bütün Türk dünyasının gele-

ceğini etkileyen saygın bir liderdi. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini canlı tutan ve bu ilişkinin zarar görmeyen birinci sınıf bir diplomasiyle yürütülmesini sağlayan Haydar Aliyev'in tek bir amacı vardı: Bölgede, Türkiye ve Azerbaycan aleyhine doğabilecek problemleri bertaraf etmek!.. Siyaseten mükemmel bir diplomatik zekâya sahip olan milli lider, kardeş iki ülkenin kültürel geleceğine de büyük önem veriyor, Azerbaycanlı sanatçıların Türkiye'ye gitmesini teşvik ediyor, Türkiye'den de aynı şekilde sanatçı ve ilim adamının Azerbaycan'a geliş-gidişlerinin önünü açıyordu. Adım adım geliştirilen ama daha sonra büyüyen bu hamleler bugünkü Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin temelini oluşturmuş ve güçlü bir sinerjiye dönüşmüştür. Bu stratejik ve tarihi ilişkinin mimarı kuşkusuz Haydar Aliyev'den başkası değildir.

Ankara'da ve bazı şehirlerimizde Haydar Aliyev adına açılan okullarda yetişen çocuklarımız gelecekte ülkemiz arasında mühim rol oynayacaktır. Bu hiç şüphesiz Haydar Aliyev gibi çetin zamanlarda uzağı görebilen, problemleri krize dönüştürmeden büyük hamleler yapabilen yeni nesille olacaktır.

Haydar Aliyev'in büyük bir kültür adamı, milli bir romantik ve saygın bir devlet adamıydı. Doğumunun 100. yılında kendisini rahmetle anıyorum. ❀

